

PROFESORUL

Profesorul Gheorghe Ivănescu a venit la Facultatea de Filologie din Timișoara în toamna lui 1962. Nu știu ce cursuri a început atunci la alte serii de studenți, dar la anul nostru, al cincilea, a susținut un seminar facultativ de limbă spaniolă și cursul de lingvistică indoeuropeană. Le-am frecventat câțiva colegi de la cele două grupe ale secției română-germană, studenți dintre care peste un an, în 1963, profesorul și-a ales colaboratorii cu care a înființat Sectorul de lingvistică al Filialei din Timișoara a Academiei Române.

1. Cursul de lingvistică indoeuropeană a început la 1 octombrie 1962. Se ținea de la ora 16 într-o săliță de la etajul al doilea din vechiul (primul) corp de clădire al Institutului de Pedagogie de cinci ani, devenit Universitatea din Timișoara chiar în aceea toamnă universitară. Profesorul remarca faptul că indoeuropenistica românească este aproape inexistentă: „*poporul român nu a contribuit cu nimic la elucidarea acestor probleme*”. Era primul curs de indoeuropenistică din Transilvania și Banat: „*urmez pe Valaori cu completări*” aduse la zi.¹ Valaori n-a avut elevi, de vreme ce Graur „*nu se recunoaște elevul său*”, iar N. Marinescu „*n-a avut aptitudini de creație lingvistică*”.² Profesorul citează, în acest sens, pe J. Vendryes, care, evocându-l pe A. Meillet (în 1938), spunea că „*un profesor nu poate crea școală decât dacă are vederi personale. Altfel, se creează numai adepți pasionați de cercetarea amănuntului*”.

2. În primul curs a vorbit și despre limba țigănească, de origine neoindiană, coborâtoare din sanscrită. Polonezul Lesny a dovedit că „*țiganii lor sunt urmașii tribului dom>rom*”. În primul meu an de învățământ (1963-1964) în Cartierul Lend al Reșiței, la Școala Generală nr. 4, cu elevi în majoritate țigani, am încercat să le studiez

limba. Am înregistrat, transcris, tradus, dactilografiat cântece și basme țigănești de la eleva Malvina, texte la care am adăugat colinde, fragmente de limbă din Boiu (județul Mureș) și Becichereul Mic (județul Timiș). Aflând de aceste preocupări, profesorul G. Ivănescu mi-a împrumutat o culegere bilingvă de texte țigănești tipărită la București în 1878 și un dicționar țigănesc-rusesc apărut la Moscova în 1938, întrebându-mă, retoric: *Citești rusește, nu?*, ca și cum nici nu s-ar pune problema necunoașterii limbii ruse. Această încredere desăvârșită în capacitatea și deprinderile de cercetare ale colaboratorilor tineri, în cunoștințele lor de specialitate, m-a speriat nu doar în acel moment, determinându-mă, printre alte motive, să plec de la Sectorul de lingvistică, refuzând astfel să devin un mic/mare funcționar academic. Gestul meu îl consider, acum, nu o trădare, ci un omagiu adus profesorului G. Ivănescu, în preajma căruia, oricât aș fi rămas, nu m-aș fi putut ridica la nivelul încrederii investite în mine. I-am fost și îi sunt recunoscător, după cum am mai scris, pentru că, singurul dintre profesorii mei, m-a vrut și m-a adus la Timișoara.

3. Prelegerea despre limba traco-dacică s-a ținut la 24 dec. 1962 (în ajunul Crăciunului – pentru studenții de azi). Recitindu-l, remarc observații critice pertinente ale profesorului la adresa lingviștilor, oricât de importanți, din domeniu. Astfel, vorbindu-ne despre *Die alten Thraker*, îi recunoștea lui W. Tomaschek meritul de a studia elemente trace în legătură cu celtica, iranica etc.; a încercat să introducă limba română în locul tracei, în lanțul comparativ al limbilor indoeuropene. Dar nu a stabilit legi lingvistice, iar „*Jucrarea lui nu are un capitol consacrat transformărilor fonetice. A respectat anumite reguli care erau în capul lui*”. Pentru Tomaschek traca era o limbă satem, numele *Decebalus* constituind o excepție (prin păstrarea lui *k*, nedevenit *s*): *Dece* e înrudit cu lat. *deco*, *-oris* „onoare, glorie”, iar *balam* „putere” e înrudit cu *balen* „rege”: „*Unii zic că e regele dacilor*”.

4. Și alți reprezentanți de seamă ai lingvisticii indoeuropene sunt priviți cu ochi critic. Când ne-a prezentat cartea lui W. Porzig: *Die Gliederung des indogermanischen Sprachgebietes* a încheiat astfel: „*Vom obiecta lui Porzig că, punând migrația unor popoare*

indoeuropene spre est abia pe la mijlocul mileniului IV și fixând tot atunci africanizarea explozivelor labiale, a falsificat tabloul dialectal al indoeuropenei primitive. Aceste procese lingvistice sau istorice trebuie mutate cu mult mai sus. [...] Autorul, socotind acest fenomen tardiv, a separat prea mult pe tohari, hitiți și pe greci de limbile centum”. (Curs 11 din 10 dec. 1962). Deși în curs ne-a vorbit despre W. Porzig pe aproape patru pagini, în tratatul din 1981 îi rezervă doar câteva rânduri, printre indoeuropeniștii idealiști din Germania și Elveția: „Walter Porzig, specialist în greacă, care s-a pasionat însă și de lingvistica generală, și de problemele limbii primitive, în primul rând de problema dialectelor acestei limbi”.³ Prezentând opinia preluată de Porzig de la alții despre patria primitivă a toharilor (între Nipru și Ural), adaugă: „Eu susțin că patria toharică a fost între Nipru și Ural numai în ultima vreme a indoeuropenei primitive. La începutul ei au trebuit să locuiască lângă germani”.

5. Profesorul G. Ivănescu îl adnota și pe savantul bulgar Vladimir Georgiev, pe care, de altfel, îl aprecia, considerându-l „un fel de Hăjdău⁴ al epocii noastre”, dar care „ar fi trebuit să nu considere imediat elementele indoeuropene străine de greacă ca de origine pelasgică. O cercetare amănunțită a lexicului grecesc de împrumut trebuie făcută din nou ținând seama de aceste puncte de vedere privind metoda. Teza lui Georgiev despre caracterul indoeuropean al populației pregrecești e în dezacord cu cercetările arheologice și istorice, pe care el le ignorează, deși ele sunt baza cea mai temeinică pentru rezolvarea problemei.” (Curs 14 din 7 ian. 1963). În alt curs arătase că Georgiev „urcă prea sus în timp limba indoeuropeană primitivă, desfacerea ei în dialectele primitive, în mileniul IV sau III î.e.n.” În acest timp populația indoeuropeană primitivă încă nu era desfăcută în neamuri. Georgiev „nu ține seama de arheologie.” (Curs 11 din 10 dec. 1962). De fapt, profesorul ne prezenta opinii din lucrări în curs de elaborare, după cum demonstrează articolul *Teoria lui Vladimir Georgiev despre limba traco-dacă* și recenzia cărții apărute la Moscova în 1958 (vezi *AUT*, II, 1964). În recenzie amplifică discutarea critică a operei savantului bulgar, arătând însă că argumentele lingvistice „caută să le susțină și cu fapte arheologice” (281). Sinteza opiniilor referitoare la teoriile și

activitatea lui Vladimir Georgiev o găsim în *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, p. 119-124.

6. Despre Giacomo Devoto am notat la curs doar faptul că reprezintă școala neolingvistică indoeuropeană. El și Antonio Pagliaro „și-au creat poziții personale inspirate, în parte, din filosofia idealistă italiană.” (Curs 6 din 5 nov. 1962). Cartea lui Devoto, *Origini indoeuropene*, 1962, e recenzată în *AUT*, IV, 1966, p. 290-295, iar în *Gramatica...* din 1981 am remarcat un pasaj care ilustrează acel alt fel de a se exprima al profesorului: Devoto „a admis (comunicare orală făcută mie în 1938 – s.n.) teoria lui A. Meillet despre ariile centum ca arii marginale și aria satem ca arie centrală. El susținea de pe atunci caracterul centum al limbii trace [...] cf. antroponimul Dekebalos, care prezintă un tratament centum al palatalei *k*” (114).

7. Alteori, ne recomandă câte un studiu al dânsului despre fenomenul lingvistic discutat la curs. Când ne-a vorbit despre opera de bază a lui Georg Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie* (1858-1862), în care autorul „a adus puține idei generale noi, printre care noțiunea de aspect verbal, existentă până atunci în gramatica limbilor slave”, a citat un articol al său despre aspectul verbal (Curs 2 din 8 oct. 1962); l-am regăsit în lista *Lucrările științifice*, la poziția 66/1957: *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în „Mélanges linguistiques” publiés à l'occasion du Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, București, p. 23-61.

8. Cursul era completat cu un seminar de limbă sanscrită, ținut din când în când, pentru că, de obicei, prelegerea se prelungea și alterna, cred, cu cel de limba spaniolă. În primul seminar de sanscrită de la care am notițe (29 oct. 1962) ne-a predat *vocalele* în interiorul cuvântului, la al doilea *combinarea consonantelor*, apoi *alternanțele vocalice*, fenomenul *Samdhi* (schimbarea sunetelor în propoziție și în interiorul cuvântului), excepții și cazuri speciale, încheind cu *declinarea* (după *Cursul 11*).

9. Prelegerile de lingvistică indoeuropeană de la care am păstrat notițele reprezintă forma inițială a cursului ținut la Facultatea de Filologie din Timișoara în perioada 1962-1969, după expunerile din

1947-1948 de la Iași. Pentru metoda de lucru și pentru evoluția concepțiilor profesorului G. Ivănescu în domeniu ar fi interesant de comparat această primă variantă cu cea din 1969 și cu *manualul* publicat în 1981, în care, spune profesorul, a reprodus „*câteodată fără mari modificări unele expuneri mai vechi de istoria lingvisticii generale, indoeuropene și romanice*” făcute la Universitatea din Timișoara și din Iași⁵, în perioadele menționate mai sus. Spre exemplu, despre cartea lui Valaori, după care se ghidase în primul an al cursului de la Timișoara, susține că „*are calități deosebite*”.⁶

10. Gramatica comparată a limbilor indoeuropene, scrisă pornind de la cursul lui Th. Simenschy din 1939-1940, ilustrează nu doar competența remarcabilă în domeniu, ci și deontologia cercetării științifice a profesorului. Din respect pentru coautor, evidențiază scrupulos, cu inițialele G.I., părțile tratatului, capitolele, subcapitolele și paragrafele redactate de dânsul. *Cuprinsul* „manualului” este și un exemplu pentru modul în care detaliază conținutul cărții, venind în sprijinul cititorului. Aceeași formulă de întocmire a cuprinsului (pe 18 pagini!) o folosește și în *Istoria limbii române*, cu rezumatul fiecărui paragraf, suplinind astfel absența indicelui tematic. În volumul *Problemele capitale ale vechii române literare* din 1948 procedeul apare în corpul lucrării, la început de capitol.

11. Cele două tratate ilustrează obiceiul profesorului de a corecta și completa textul chiar în timpul tipăririi. Ultimele 28 de pagini ale cărții din 1948 au titlul *Adăugiri și îndreptări*, continuate cu *Alte îndreptări și adăugiri* pe coperta a treia, prilejuite de faptul că tipărirea a durat un an și jumătate: „*Din pricini pe care nu le mai arăt, lucrarea n-a putut apărea în forma pe care am dorit-o. O mulțime de neglijențe de exprimare și unele erori sau lipsuri, prezente în redacția mai veche, din 1945, au rămas și acum, iar la tipărire s-au strecurat multe erori. Sper că, fiind conștient eu însumi de aceste fapte, critica nu mă va judeca prea aspru pentru ele și va avea în vedere contribuțiile pe care le aduc. [...] Aici vor urma o serie de adăugiri (!) și îndreptări care îmbunătățesc sensibil textul*”. (385). În *Istoria limbii române*, primele trei pagini de *Adăugiri* (741-743) lămuresc etimologiile hidronimelor *Siret* și *Pрут*, corectând cele susținute în alt loc: „*Când am scris acest paragraf eram cu totul sub*

influența teoriei curente în lumea lingviștilor români și străini, conform căreia hidronimul românesc este un împrumut de la acele triburi slave de răsărit din care se va naște mai târziu poporul ucrainean". (741).

12. Despre rigoarea redactării până în ultimul moment a cărților predate editurilor mărturisește și un apropiat colaborator din Iași al profesorului: *sumarul unui volum a fost „remaniat de G. Ivănescu de mai multe ori [...] urma, cu exigența sa binecunoscută, să perfecteze textul, chiar în procesul tipăririi, așa cum procedase și în cazul Istoriei limbii române*”.⁷

NOTE

1. Iuliu Valaori, *Elemente de lingvistică comparată indoeuropeană*, București, 1924.
2. În tratatul din 1981 (vezi *infra*, nota 3) N. Marinescu este citat ca autor al mai multor studii de lingvistică indoeuropeană, dintre care cel mai întins este *Lachen und Weinen in den indogermanischen Sprachen*, București, 1943.
3. Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbii indoeuropene*, București, EDP, 1981, p. 97; vezi și p. 105: în *epoca structuralismului*, unii reprezentanți idealști ai lingvisticii indoeuropene, „ca W. Porzig, au aderat în cele din urmă la unele curente lingvistice noi, ca neolingvistica și structuralismul, chiar generativismul ...”.
4. Rememorând cursurile de indoeuropeană îmi sună în ureche pronunțarea apăsată a profesorului: *Hâjdău*, cu binecunoscuta-i „bază articulatorie” și cu un ușor accent polemic față de *Hasdeu*.
5. *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, p. 3 (*Prefață*).
6. *Ibidem*; vezi și p. 94-95.
7. Al. Andriescu, *Nota editorului*, în: G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, Iași, Junimea, 1989, p. V.